नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय

राष्ट्रिय विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण

सिहदरवार, काठमाडौं।

"Policy Status of Shock Responsive Social Protection in Nepal"

हिरा पौडेल
उप सचिव

राष्ट्रिय विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण परिचय

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १० बमोजिम राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण केन्द्रीय स्रोत निकायको रूपमा कार्य गर्ने गरी मिति २०७६/०७/२९ मा स्थापना भएको,

- विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा रहेको विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय परिषद्ले विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा योजनाहरू तर्जुमा गर्ने,

- परिषद् मातहतमा रहने गरी गृहमन्त्रीको अध्यक्षतामा कार्यकारी समिति रहने र उक्त समिति अन्र्तगत रहने गरी राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणको व्यवस्था,

विपद जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति

दिर्घकालीन सोंच:

- विपद जोखिमबाट **सुरक्षित, जलवायु अनुकुलित तथा उत्थानशील राष्ट्रको निर्माण** गर्दै दिगो विकासमा योगदान पुर्याउने ।

ध्येय:

- विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरूलाई सन्तुलित रूपमा कार्यान्वयन गरी विपदबाट हुने जनधन, स्वास्थ्य तथा जीविकोपार्जनका श्रोतसाधनहरूका साथै व्यक्ति, समुदाय र राष्ट्रको आर्थिक सामाजिक तथा भौतिक पुर्वाधार र साँस्कृतिक एवं पर्यावरणीय संपदाको जोखिम तथा **क्षतिमा उल्लेख्यरूपमा कमी** गर्नु तथा तिनीहरूको **उत्थानशीलता वृद्धी** गर्नु ।

लक्ष्य:

- विपदबाट हुने मृत्युदर तथा प्रभावित व्यक्तिहरूको संख्या उल्लेख्य रूपले कम गर्नु,
- जीविकोपार्जनका श्रोतसाधनहरूका साथै कृषि, उद्योग, सडक, सञ्चार, खानेपानी तथा सरसफाईका संरचना, स्वास्थ्य र शैक्षिक सुविधाहरू जस्ता महत्वपुर्ण पुर्वाधार तथा आधारभूत सेवाहरूमा विपदले पुर्याउने ,
- क्षति एवं अवरोधलाई कम गर्दै तिनीहरूको उत्थानशीलता बृद्धी गर्नु र विपदबाट हुने प्रत्यक्ष आर्थिक **क्षति कम गर्नु** ।

विपद जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना

दीर्घकालीन सोच:

- नेपाललाई विपद जोखिमबाट सुरक्षित, अनुकूलित तथा उत्थानशील राष्ट्रको रुपमा स्थापित गर्दै दिगो विकासमा योगदान,

अपेक्षित परिणाम:

विपदबाट हुने मृत्युदर तथा प्रभावित ब्यक्तिहरूको संख्यामा उल्लेख्यरुपले कमी ल्याउनु, जीविकोपार्जन, स्वास्थ्य, संपत्ति, व्यवसाय र समुदायमा हुने जोखिम तथा क्षतिको न्यूनीकरण गर्नु,

उद्देश्य:

- प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपदबाट जीवन तथा संपत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरू, भौतिक एब सामाजिक पूर्वाधार, साँस्कृतिक एबं वातावरणिय संपदामा हने क्षेतिको उल्लेख्यरूपमा न्यूनीकरण गर्न लक्ष, प्रार्थमिक क्षेत्र, कार्य र गतिविधीहरू

क्रमशः

विपद क्षति न्यून गर्न कार्ययोजनाका ६ लक्षहरू

राष्ट्रिय स्तरमा विपदबाट हुने मृत्यु दर उल्लेख्य मात्रामा कम गर्ने,

- विपदबाट प्रभावित व्यक्तिहरूको संख्या उल्लेख्य मात्रामा कम गर्ने,
- विपदको कारण कुल गार्हस्त उत्पादनमा हुने आर्थिक क्षतिलाई कम गर्ने,
- महत्वपुर्ण पुर्वाधार र आधारभूत सेवाहरूमा पुग्नेक्षति कम गरी उत्थानशीलता विकास,
- प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा विपद जोखिम न्यूनीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना तयार,
- बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणाली, जोखिम सूचना तथा आँकलनको उपलब्धता र पहुँचमा उल्लेख्य बृद्धी गर्ने

क्रमशः

उद्देश्य:

विपद जोखिमबारेको बुझाईमा अभिवरद्धी, पहुँचमा सुनिस्चितता, विपद जोखिममैत्री शासनको सुद्दढीकरण, DRR लाई जलवायु परिवर्तन अनुकुलनका क्रियाकलापसंग एकाकार गर्दै विकासँ प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरणँ गरी DRR माँ लगानी वृद्धी, उत्थानशीलता बढाउने, पुर्वसूचना प्रणालीको विकास र प्रतिकार्यका लागी पर्वतयारीँ गर्दै, पुननिर्माणमा अँझ राम्रों र बलियो बनाउने,

अवधारणा:

संवैधानिक प्रावधान, विपद सुशासनको सिद्दान्त, जोखिम संवेदनशील विकास र बहुप्रकोप जोखिम व्यवस्थापनको अवधारणा, नवप्रवर्तनमुखी वित्तीय लगानी,

नीति:

विपद जोखिम न्यूनीकृणका लागी ७९ वटा वुँदागत नीति तर्जुमा गरी लागु,

नीतिको कार्यान्वयन:

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन रणनीतिक कार्ययोजनाका साथै आवधिक, वार्षिक तथा आकस्मिक योजना तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ । यो नीति विकास साझेदार र निजी क्षेत्रका लागी मार्गदर्शन हुने छ ।

राष्टिय विपद जोखिम न्युनिकरण तथा व्यवस्थापन सम्वन्धीत नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि तथा निर्देशिकाहरू

- प्रधानमन्त्री दैवी प्रकोप उद्धार कोष सञ्चालन नियमावली, २०६३
- विपद् लेखाजोखा मार्गदर्शन-२०७२
- सम्भावित शीतलहरी तथा हिमपात विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्य मार्गदर्शन, २०७७
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापन ऐन २०७४ तथा नियमावली २०७६
- शीतलहर तथा हिमपात विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्य मार्गदर्शन २०७७
- मनसुनजन्य विपद् प्रभावित निजी आवास पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना अनुदान कार्यीविधि, २०७७
- मनसुन पूर्वतयारि र प्रितकार्य राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०७८ (खण्ड-१ र खण्ड-२)

क्रमशः

- प्रारम्भिक द्रुत लेखाजोखा कार्यविधि, २०७८
- गैरसरकारी संस्था परिचालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८
- विपद् जोखिम वित्तिय व्यवस्थापन रणनीति, २०७८
- आगलागी तथा डढेलोबाट क्षति भएका निजी आवास पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८
- Technical Guidelines to Conduct field Investigation of Settlements Affected by Landslides
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापन नीति २०७५
- स्थानीय सरकार शासन सञ्चालन ऐन २०७४
- राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य ढाँचा २०७० प्रथम संशोधन (२०७५)
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना (2018-2030)
- प्रकोप पीडित उद्धार र राहत सम्बन्धी मापदण्ड २०७४
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापन राष्ट्रिय परिषद् एव कार्यकारी समितिका निर्णयहरु

सामाजिक सुरक्षा र विपद् व्यवस्थापन

सामाजिक सुरक्षा

अति गरिबी, असहाय अवस्था रहेका, जोखिममा परेका वा उन्मुख व्यक्ति, घरपरिवार तथा समुदायलाई अति गरिबी तथा जीवनमा आउन सक्ने सम्भाव्य जोखिमहरुबाट जोगाएर सुरक्षित जीवनको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने नीति र कार्यक्रमहरुलाई सामान्यत सामाजिक सुरक्षा भनिन्छ।

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमका उद्देश्यहरु

- राज्यको दायित्व, निर्देशक सिद्धान्त र नीतिबमोजिम सामाजिक न्याय प्रदान गर्नु,
- ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला तथा विधवा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित तथा लोपोन्मुख जातजाति एवम् बालबालिकाको सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी हक, अधिकार संरक्षण गर्नु
- विशेष क्षेत्र र दलित परिवारका बालबालिकाको पोषण अवस्थामा सुधार ल्याउनु।

नेपालमा सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम

- सामाजिक वि.सं. १९९१ तिर प्रथम विश्वयुद्धबाट फर्केका घाइते नेपाली सैनिकहरुलाई वार्षिक एकमुष्ठ रकम उपलब्ध गराउने प्रयाससँगै श’रु
- त्यसपछि वि.सं. १९९८ तिर सेवा निवृत्त सैनिक र त्यसको एक बर्षपछि सेवा निवृत्त सरकारी कर्मचारीलाई निवृत्तिभरण
- योजनागत रुपमा छैठौं योजनादेखि गरिब र सीमान्तकृत समूहको सवालमा ध्यान दिई आधारभूत आवश्यकतामा केन्द्रित
- वि.सं. २०६७ मा सामाजिक सुरक्षा कोषको स्थापना
- वि.स. २०७४ मा योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम
- वि.स. २०७५ मंसिर ११ मा सामाजिक सुरक्षा योजनाको प्रारम्भ तथा २०७६ श्रावण १ गतेदेखि लागू

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरु

- नगद हस्तान्तरण (पेन्सन, भत्ता)
- श्रम बजार हस्तक्षेप (श्रम ऐन, व्यावशायिक तालिम)
- निशुल्क सामाजिक सेवाहरु (निशुल्क स्वास्थ्य,खोप कार्यक्रम,यातायात सहुलियत)
- गरिबी निवारण तथा सामाजिक सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरु (PAF, महिला मन्त्रालय)
- पेन्सन तथा सामाजिक बीमा (क.स. कोष, स्वास्थ्य बीमा, नागरिक लगानी कोष,)

प्रकोप प्रतिकार्यात्मक सामाजिक सुरक्षाको आवश्यकता

- सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम मार्फत संकटलाई सम्बोधन गर्ने एउटा सहि बाटो पहिल्याउनु,
- **मानविय संकटहरुको समयावधि, जटिलता, गंभिरता र संख्याहरु बढेर मानविय प्रणालीहरुमा भार**
- **हालका संकटहरुले कल्पना नै गर्न नसकिने स्तरमा मानिसहरु विस्थापित भएका,**
- **धेरै जसो संकटहरु पुर्वानुमानित, बारम्बार आईरहने तथा लामो समयसम्म रहने,**
- **छोटो अवधीका मानविय कार्यक्रमहरुले दिर्धकालिन संकटहरुलाई राम्रोसंग संबोधन नहुदा सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरुले सहयोग गर्ने,**
- **बिपद् पश्चात गरीने प्रतिकार्यहरु भन्दा भईरहेको प्रणालीहरु मार्फत गरीने पुर्व कृयाकलापहरु बढी किफायती,**

- **सामाजिक सुरक्षा प्रणाली जस्ले सामान्य र संकट दुवै परीस्थीतीमा प्रभावित मानिसहरुको आवश्यकताहरुलाई सम्बोधन गरी अति आबस्यकीय सेवालाई सुचारु एवं मौजुदा क्षमतालाई बढाउन सहयोग,**

- **सामाजिक सुरक्षगासंग जोखिम न्युनीकरण र प्रतिकार्य दुवैलाई संबोधन गर्न सक्ने,**
- **हाम्रो जस्तो निम्न र मझौला आय भएका देशमा स्थापित सामाजिक सुरक्षा प्रणालीहरुबाट आपात्कालमा प्रतिकार्य गर्न फाईदाजनक हुन्छ।**

विपद प्रतिकार्यत्मक सामाजिक सुरक्षाको अवको बाटो

- राष्ट्रिय सामाजिक सुरक्षा ढाचालाई प्रकोप प्रतिकार्यत्मक र समावेशी बनाउदै अन्तिम रुप दिनुपर्ने.
- सामाजिक सुरक्षा मार्फत प्रकोप प्रतिकार्य माथि कार्य संचालन नीति तथा कार्यविधिहरुको विकास गरी सामाजिक कार्यक्रमलाई सुद्रिढ़ बनाउने
- विपद र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमलाई अन्य कार्यक्रमहरुसंग जोड्ने.
- प्रकोप पीडित उद्धार र राहत सम्बन्धी मापदण्ड २०७४ सँग सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमसँग समन्वय
- विपद् जोखिम वित्तिय व्यवस्थापन रणनीति, २०७८ प्रभावकारी कार्यान्वयन
- स्पष्ट रकम निकासा संयन्त्र सहित विपद जोखिम वित्तीय नीति,
- संकटबाट उच्च जोखिममा बसोबास गर्ने मानिसहरुबारे पुर्व जानकारी राख्ने, पुर्वानुमानमा आधारित प्रतिकार्यमा ध्यान राखेर योजना बनाउने र कार्यन्वयन गर्ने
-